

Dorota Gubicz

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

SYSTEM OCENY DZIAŁALNOŚCI SPÓŁEK ZALEŻNYCH NA PRZYKŁADZIE AMERYKAŃSKIEJ KORPORACJI

1. Wstęp

Ocena przez właścicieli działalności jednostek zależnych może być dokonywana na podstawie niezliczonych kryteriów. W niniejszym artykule uwaga będzie skupiona na informacjach przekazywanych korporacji, której siedziba jest za oceanem, przez przedsiębiorstwo zależne, działające w Polsce.

Korporacja wymusza na swoich spółkach zależnych przekazywanie informacji niezbędnych do controllingu tych firm w systemie periodycznym, tj. dziennym, tygodniowym, miesięcznym i rocznym. W cyklach rocznym i miesięcznym są przekazywane informacje bilansowe, w cyklu tygodniowym i dziennym – raporty dotyczące sprzedaży, produkcji i poziomu zamówień. Obowiązkowe jest poddawanie przedsiębiorstw audytom. Taki system jest warunkiem dostarczenia korporacji we właściwym czasie informacji, na podstawie których dokonuje się oceny przydatności przedsiębiorstwa w pomnażaniu zysku koncernu, przeprowadzanej na tle innych jego spółek. Spółki amerykańskie wyznają zasadę [7, s. 49], że organizacja to instrument, którego celem jest służenie właścicielowi.

2. Uwarunkowania prawne i księgowość

Istnieją konkretne zasady związane z systemem prawnym i księgowym sprawozdawczości przedsiębiorstw będących elementami dużych koncernów międzynarodowych. Działalność takich podmiotów jest zdeterminowana przez co najmniej dwa systemy prawne: system uwarunkowań prawnych i księgowych kraju, w którym prowadzona jest działalność, oraz system prawny i księgowy kraju spółki mat-

ki. Działalność w Polsce określona jest przede wszystkim przez *Kodeks spółek handlowych*, ustawę o rachunkowości oraz ustawy podatkowe.

Spółka zależna, choć formalnie niezależna, pośrednio podlegająca pod prawodawstwo spółki matki, jest zobligowana do przetwarzania określonych informacji zgodnie z zasadami prawnymi i księgowymi podmiotu dominującego. Są to wewnętrzne zasady ustanowione przez korporację. W wypadku analizowanego przedsiębiorstwa jako spółki zależnej korporacji amerykańskiej są to: prawo stanowe i federalne, a także odpowiednie, narzucone przez centralę standardy rachunkowości.

Ustanawianiem standardów rachunkowości finansowej w Stanach Zjednoczonych zajmuje się Rada Standardów Rachunkowości Finansowej (Financial Accounting Standard Board – FASB). „Ogólnie akceptowane zasady rachunkowości” (*Generally Accepted Accounting Principles – GAAP*), opracowane przez FASB, to ramy konceptualne uznawane przez wielu przedstawicieli teorii i praktyki w USA za swego rodzaju konstytucję księgowości. Przedsiębiorstwa sprzedające swoje akcje na giełdzie działają na podstawie standardów wydawanych przez odpowiednik polskiej Komisji Papierów Wartościowych (Security and Exchange Committee – SEC). Komisja ta ma prawo do wydawania standardów, często jednak ceduje to prawo na FASB.

Można więc powiedzieć, iż przedsiębiorstwa międzynarodowe są zobligowane prowadzić „dwie księgowości”. I nie dotyczy to bynajmniej polityki księgowej np. sławnego ENRON-u i tzw. kreatywnej księgowości. Chociaż koncern ten odegrał w systemie sprawozdawczym niemałą rolę. Przez rozczarowanie, jakie przyniósł ze sobą ENRON oraz wiele innych przedsiębiorstw naznaczonych tymi swoistymi „zasadami” rachunkowości, rząd Stanów Zjednoczonych podjął decyzję o stworzeniu nowych regulacji i zasad prawno-księgowych. 30 lipca 2002 r. został podpisany dokument zwany Sarbanes-Oxley Act. Ustawa ta została przyjęta w celu ochrony inwestorów poprzez poprawę jakości przekazywanych informacji, które od tej pory mają być przedstawiane z większą rzetelnością. Jej założeniami są [4]:

- nowe zasady sprawozdawczości finansowej,
- zmiana w regulacjach karnych z tytułu naruszenia ładu korporacyjnego,
- powołanie rady nadzoru nad księgowością spółek publicznych,
- reformy w zakresie nadzoru właścicielskiego,
- nowe wymogi w zakresie niezależności audytorów.

Ustawa reguluje działalność spółek notowanych na giełdzie amerykańskiej, do takich zaś należy właśnie analizowana jednostka.

3. System kontroli elektronicznej

Należy zauważyć, że determinantami działalności oraz oceny działalności jednostek wchodzących w skład korporacji są zarówno ustawa Sarbanes-Oxley, jak i tzw.

zasady Corporate Governance, które określają zasady odpowiedzialności. Corporate Governance to część prawa spółek handlowych wyodrębniona według przedmiotu regulacji. Prawo to definiuje pozycję poszczególnych organów w ustroju spółki akcyjnej, ich relacje i funkcjonowanie.

Nowe przepisy wymagają od przedsiębiorstw wykazania się lepszą kontrolą i dokładniejszym rejestrowaniem dostępu pracowników i klientów do informacji.

Są one ściśle określone w rejestrach nazywanych „Właściciele procesów”. Właściciel procesu jest odpowiedzialny za dokonanie oceny kontroli poprzez zapoznanie się z celami i działaniami kontrolnymi. Podaje odpowiedzi i wartości ocen, łączy i usuwa dokumenty, czyta uwagi przeglądającego i układa treść działań.

Tym samym tylko upoważnieni użytkownicy mają dostęp do poufnych informacji firmowych, z uwzględnieniem pełnionych przez nich funkcji i zajmowanych stanowisk. Dotychczasowy system kontroli opierał się na cotygodniowych i miesięcznych raportach, wysyłanych drogą elektroniczną, tworzonych w specjalnie ku temu przygotowanym programie komputerowym. Nowy, wdrażany właśnie w omawianym przedsiębiorstwie system elektroniczny umożliwia sporządzanie rejestru transakcji realizowanych przez systemy komputerowe, jednocześnie pełni funkcję narzędzia do kontroli zabezpieczenia i oceny wewnętrznej.

Tabela 1. Uczestnicy procesu kontrolnego i ich zadania

Właściciel procesu	Weryfikator	Lider SOX
<ul style="list-style-type: none"> - dokonanie oceny przez „właściciela procesu” - odczytanie i zatwierdzanie celów, pytania, odpowiedzi, komentarze, dokumentacja - przyznanie stopni oceny - zdefiniowanie szczegółów akcji, - załączenie dokumentacji pomocniczej 	<ul style="list-style-type: none"> - ocena stanu zapewnienia jakości, - dopilnowanie, aby ocena odpowiadała standardom, weryfikacja dokumentacji oraz komentarzy i uwag dotyczących celów kontroli i pytań na temat czynności kontrolnych, - sprawdzenie szczegółów postępowania - załączenie dokumentacji pomocniczej (np. procedury, schematy, tabele itp.) - komentarz weryfikatora 	<ul style="list-style-type: none"> - przejrzanie statusów i funkcji pełnionych w procesie oceny - kontrola nad użytkownikami - ocena poziomu jakości - ocena i uwagi weryfikatora - ogólne zarządzanie sprawozdawczością

Źródło: dokumentacja systemu elektronicznego.

Dzięki niemu można szybko wykryć, w jakiej jednostce, dziale, wystąpiło dane zdarzenie, co więcej – można określić osobę odpowiedzialną za naruszenie przepisów wewnętrznych jednostki, czyli za działania niezgodne z polityką przedsiębiorstwa. System wyodrębnia uczestników systemu kontrolnego, z których najważniejszymi postaciami są:

- właściciel procesu,
- weryfikator,
- weryfikator drugiego szczebla,
- lider SOX,

których zadania i uprawnienia przedstawia poniższe zestawienie.

System zezwala na filtrowanie dostarczanych informacji wedle potrzeb „zamawiającego”. Dostęp do informacji, nieograniczony czasowo, jest zgodny z wytycznymi Stowarzyszenia ds. Audytu i Kontroli Systemu Informatycznego ISACA (Information Systems Audit And Control Association), czyli największej i najważniejszej niezależnej organizacji zajmującej się problemami audytu, kontroli i zarządzania w środowisku informatycznym.

4. Sprawozdawczość finansowa

Podstawowym celem sprawozdawczości finansowej jest wyposażenie inwestorów i kredytodawców w informacje wykorzystywane przez nich do oceny przyszłego ryzyka inwestycji i stopy zwrotu zainwestowanego kapitału [5, s. 144].

Zgodnie z GAAP raporty służące sprawozdawczości finansowej to [5, s. 47]:

- rachunek zysków i strat (*income statement*),
- bilans (*balance sheet*),
- sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych (*statement of cash flow*),
- sprawozdanie ze zmian kapitału (*statement of owners' equity*),
- informacja dodatkowa (*notes*).

Inaczej niż w polskim rocznym sprawozdaniu finansowym, głównym składnikiem jest tu rachunek zysków i strat, który jest uważany za źródło informacji najbardziej istotnych dla właścicieli.

W USA bilans dostarcza dane niezbędne do oceny ryzyka finansowego związanego głównie z posiadaniem wyemitowanych przez podmiot akcji czy obligacji, a także z udzielonymi przedsiębiorstwu kredytami i pożyczkami. Periodyczność bilansu pozwala na kontrolę wydatków i poziomu sprzedaży w systemie miesięcznym.

Sporządzenie bilansu amerykańskiego trwa w omawianej korporacji zazwyczaj ok. 4 dni. „Bilansowe poniedziałek i wtorek” to czas, kiedy księguje się ostatnie faktury, wyciągi bankowe – zamyka okres sprawozdawczy. Trzeciego dnia wstępne zestawienia są wysyłane do korporacji, gdzie następuje wycena wykazanych kosztów i przychodów po ustalonym centralnie kursie. Przeliczanie określonych walut to wyraz zastosowania koncernowej polityki bilansowej [6, s. 595].

Ponieważ ok. 80% sprzedaży to sprzedaż wewnątrz korporacji, więc zobowiązania i należności wycenia się po wskazanym kursie korporacji (w USD) i przesyła wraz z zestawieniem do dłużników i wierzycieli. Założeniem jest, iż wykazane

należności i zobowiązania po przecenie powinny się zgadzać i być ujawnione w tych samych miesiącach – ewentualny poziom błędu wynosi 1 USD.

Podsumowaniem bilansu jest Raport OOB („Out of Balance Reports” – raport różnic bilansowych). Do bilansu, zgodnie z założeniami GAAP, załącza się załączniki dokumentujące opisane zdarzenia.

Wynik finansowy może być ustalany w dwojaki sposób [5, s. 47]:

- rachunek jednostopniowy,
- rachunek wielostopniowy.

W przypadku pierwszego rozwiązania pod uwagę bierze się przychody i zyski oraz koszty i straty. Różnica między nimi to właśnie wynik z podstawowej działalności. W drugim przypadku operacja jest nieco bardziej skomplikowana. Wynik bowiem uzyskuje się po wieloetapowych obliczeniach. Umożliwia on jednak uzyskanie bezpośrednio ze sprawozdania informacji o wyniku brutto, wyniku z podstawowych operacji czy wyniku z pozostałej działalności.

Zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami informacja sprawozdawcza musi posiadać cztery podstawowe cechy [1, s. 5]

- przydatność,
- zrozumiałość,
- wiarygodność,
- porównywalność.

Wymienione cechy wraz z zastosowaniem właściwych standardów rachunkowości pozwalają na ocenę jednostki. Jednostka dominująca dokonuje konsolidacji dostarczonych jej informacji z jednostek zależnych. Polega to na sumowaniu w pełnej wartości poszczególnych pozycji wykazywanych przez zarówno jednostkę dominującą, jak i zależne jej podmioty.

Jak piszą M. Chodoń i M. Gawart [1], informacje ze sprawozdań finansowych muszą być przydatne na dwóch płaszczyznach:

- pomocy przy formułowaniu przez użytkowników ocen rezultatów przeszłych, teraźniejszych i przyszłych,
- potwierdzenia lub korekty wcześniejszych ocen (prognoz).

Tym samym są spełniane dwie funkcje: prognostyczna i potwierdzająca.

Sprawozdawczość dotyczy również:

- 1) wielkości kosztów zatrudnienia,
- 2) wielkości i formy zatrudnienia,
- 3) wysokości poniesionych wydatków na inwestycje i proces produkcyjny,
- 4) wielkości odpadów poprodukcyjnych,
- 5) poziomu utrzymywanych zapasów, zgodnych z zasadami jakościowego systemu zarządzania KANBAN,
- 6) planów produkcyjnych,
- 7) wykonania planów produkcyjnych,
- 8) wydajności maszyn.

Korporacja wymaga udostępnienia informacji służących analizie:

- porównawczej danych rocznych i wieloletnich, dzięki czemu możliwe jest określenie np. horyzontu czasowego funkcjonowania przedsiębiorstwa na danym rynku,
- wskaźnikowej, np. wskaźniki zwrotu zainwestowanego kapitału, wskaźniki rotacji majątku obrotowego, wskaźniki realizacji należności czy też rentowności.

Analiza wskaźnikowa jest swoistym uzupełnieniem analizy porównawczej, która umożliwia wyznaczenie trendu w kontrolowanym zjawisku, jaki można zaobserwować w danej jednostce. Dzięki temu korporacja uzyskuje najrozmaitsze informacje, np. o kształtowaniu się poziomu złomu na produkcji. Ma to istotne znaczenie, ponieważ firma wprowadza metody zarządzania *six-sigma*, co w praktyce powinno odzwierciedlać się w widocznym obniżeniu wielkości złomu i wszelkich odpadów.

5. Audyty wewnętrzne

Spółka matka jest spółką giełdową, a więc Ustawa Sarbanes-Oxley narzuciła na nią obowiązek weryfikacji kontroli wewnętrznej funkcjonującej w przedsiębiorstwach zależnych.

Audyty mają służyć:

- poprawie działalności organizacji,
- wyznaczeniu poziomu istotności ryzyka, czyli określeniu, co z zaistniałych problemowych sytuacji nie stanowi jeszcze zagrożenia dla funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Ustawa Sarbanes-Oxley narzuciła obowiązek dołączenia przez dyrektora generalnego (CEO) i dyrektora finansowego (CFO) spółki do jej rocznego sprawozdania finansowego, oświadczenia dotyczącego systemu kontroli wewnętrznej, określającego [8]:

- odpowiedzialność kierownictwa za ustalenie i utrzymywanie odpowiednich mechanizmów kontroli wewnętrznej oraz procedur dotyczących sprawozdawczości finansowej spółki,
- ocenę skuteczności kontroli wewnętrznej spółki oraz procedur sprawozdawczości finansowej na koniec ostatniego roku finansowego spółki,
- to, że biegły rewident zatrudniony przez spółkę poświadczył i sporządził raport na temat oceny przez kierownictwo kontroli wewnętrznej spółki i procedur sprawozdawczości finansowej.

Ponadto postanowiono, że:

- ocena kierownictwa musi się opierać na procedurach wystarczających do oceny systemu i zbadania efektywności kontroli,
- kierownictwo musi przechowywać dokumentację będącą podstawą oceny systemu kontroli wewnętrznej,
- wszelkie istotne słabości kontroli wewnętrznej nad sprawozdawczością finansową

wą nie pozwalają kierownictwu orzec, że kontrola jest skuteczna. Kierownictwo musi być aktywnie zaangażowane w cały proces.

Audyty dokonywane są periodycznie przez odpowiednio przeszkolonych pracowników podmiotu zależnego. Raporty z audytów wewnętrznych są przesyłane do korporacji.

Przynajmniej raz w roku spółka zależna jest kontrolowana przez osobę przysyłąną z ramienia korporacji. Jest to audytor niezależny, zbierający informacje o niezgodnościach wynikających ze stosowanych procedur. Jego zadaniem jest w pełni samodzielne sprawdzenie dokumentacji i samodzielne sformułowanie wniosków i opinii wynikających z przedłożonej dokumentacji. Poprzez tzw. *walk-throughs* uzyskuje on wiedzę o kontroli wewnętrznej sprawowanej w badanym przedsiębiorstwie. Polega to na przebywaniu w badanej komórce, przeglądaniu dokumentów i rozmowie z pracownikami odpowiedzialnymi za dane procesy. Na przykład w dziale handlowym – na przeglądaniu zamówień w świetle obowiązujących umów oraz zgodności faktur i listów przewozowych z zapisami księgowymi.

Ustawa Sarbanes-Oxley narzuca na przedsiębiorców obowiązek przeprowadzenia badania kontroli wewnętrznej sprawowanej nad sprawozdawczością finansową poprzez testy przeglądowe każdego roku.

Amerykańskie standardy rewizji finansowej określają „wyższość” pewnych kont księgowych nad innymi. Stąd dla audytora najistotniejsze są konta stanowiące istotne pozycje w sprawozdaniu finansowym, np. konto środków trwałych, których to zakupy muszą być uzasadnione i dozwolone przez korporację. Środki te muszą być dostępne i jasno opisane na potrzeby audytora.

6. Dodatkowe sprawozdania i kontrole

Sprawozdawczość to już nie tylko tradycyjne sprawozdania finansowe, ale również raporty, dzięki którym został ułatwiony dostęp do informacji tzw. decydom. Pozwolą one na uzyskanie bardziej klarownego obrazu przyszłości firmy przez inwestorów. Wzór takiego sposobu raportowania został określony przez FASB, która to rada w opublikowanym raporcie „Improving Business Reporting: Insights into Enhancing Voluntary Disclosures” [3] rekomendowała dostarczanie informacji w kategoriach:

- informacje dotyczące przedsiębiorstwa,
- analizy zarządu, informacje dotyczące przyszłości,
- informacje dotyczące zarządzających i akcjonariuszy,
- informacje na temat wartości niewymiernych.

Korporacja narzuca również sposób zarządzania. Istotnym elementem zarządzania jest zarządzanie poprzez jakość, m.in. *six-sigma* i metody Kaizen, zasada Crosbego (*zero mistake*), wdrożone ISO.

Ujednolicony został także system rekrutacyjny, z którego raporty są przesyłane po każdej rekrutacji. Proces składa się z kilku etapów:

- analiza na podstawie dokumentów (główne kryterium to znajomość języka angielskiego, wykształcenie wyższe),
- testy psychologiczne, wiedzy (określone liczbą testów i czas na rozwiązanie),
- wywiad z psychologiem,
- ogólna ocena.

Wypełnione przez pracownika dokumenty typu „historia zatrudnienia” są dostępne dla zarządzających.

Każdy nowy pracownik, w zależności od miejsca, w którym będzie wykonywał pracę, zgodnie z zasadami korporacji zostaje przeszkolony. Osobne szkolenia dotyczą produkcji, osobne zaś sfery administracyjnej. Każdy jednak, niezależnie od miejsca zatrudnienia, przechodzi szkolenia z *six-sigma*, a tym samym, zdobywając poziom *green belt*, jest zobowiązany do pomocy w zakresie wdrażania nowych projektów przygotowywanych przez przełożonych.

Hierarchia wśród twórców projektów przedstawia się, zgodnie z zasadami *six-sigma* [3, s. 181], następująco, począwszy od najniższego szczebla:

- zielony pas (*green belt*),
- czarny pas (*black belt*),
- czarny pas wyższego poziomu (*master black belt*),
- mistrz (*champion*).

Korporacja traktuje pracowników przedsiębiorstw jako zasób, najważniejszy komponent, co ma swoje odzwierciedlenie w tzw. audytach personalnych. Swoistą metodą kontrolną jest coroczna ankieta przeprowadzana wśród pracowników firmy, całkowicie anonimowa, pozwalająca na określenie świadomości pracowniczej w zakresie misji i celu istnienia koncernu. Korporacja, narzucając postępowanie zgodnie z zasadami jakości, wymaga, aby każdy pracownik w organizacji:

- rozumiał, co robi i w jakim celu,
- posiadał właściwą wiedzę i przeszkolenie,
- miał odpowiednio przygotowane miejsce pracy, zgodnie z zasadami BHP,
- chciał pracować i dążył do ciągłej poprawy jakości pracy.

Korporacja, na której przykładzie się oparłam, całkowicie ogranicza samodzielność jednostek zależnych. W zasadzie system decyzyjny zarządu jednostki zależnej został ograniczony do minimum. Wszelkie decyzje istotne dla rozwoju przedsiębiorstwa są podejmowane w centrali.

LITERATURA

- [1] Chodoń M., Gawart M., *Cechy jakościowe sprawozdań finansowych*, „Problemy Rachunkowości” 2002 nr 3.
- [2] Dobija D., *Pomiar i sprawozdawczość kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa*, Wyd. Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, Warszawa 2003.

- [3] Mikel H., Schroeder R., *Six-sigma*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2004.
- [4] *Przegląd księgowy*, Ernst & Young, marzec 2003, www.webapp01.ey.com.pl.
- [5] *Rachunkowość międzynarodowa*, red. L. Bednarski, J. Gierusz, PWE, Warszawa 2001.
- [6] Stecki L., *Koncern*, Wyd. TNOiK, Toruń 2001.
- [7] Zalega K., *Systemy Corporate Governance a efektywność zarządzania spółką kapitałową*, SGH, Warszawa 2003.
- [8] http://www.pwcglobal.com/pl/pol/about/press-rm/experts/04_03_pid.html.

THE ACTIVITY ESTIMATION SYSTEM IN SUBSIDIARY COMPANIES BASED ON AN AMERICAN CORPORATION

Summary

This short information shows the structure of internal control in international companies. Finance control and audits according to Sarbanes – Oxley Act and Corporate Governance. Companies introduce a new system, which assist in meeting the compliance requirements of the Sarbanes – Oxley Act. This Act requires: document internal controls, asses adequacy of controls, tests effectiveness of controls, certify the control environment is effective for accurate financial reporting.